

Əliyeva Pərixanım Nəbi qızı¹
AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ ÜMUMİŞLƏK OLMAYAN FARS MƏNŞƏLİ SÖZLƏRİN MƏNA XÜSUSİYYƏTİ
(“Dastani-Əhməd Hərəmi” poemasının materialı əsasında)

Azərbaycan ədəbi dilinin tarixinin öyrənilməsi baxımından bir sıra abidələr kimi “Dastani-Əhməd Hərəmi” poemasının da mühüm əhəmiyyəti vardır. Müəllifi bəlli olmayan bu əsər Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində ilk anadilli poema hesab edilir. Belə ki, XIII əsrə qədərki dövrə aid əlimizdə heç bir yazılı ədəbiyyat nümunəsi yoxdur. Yəni yazılan əsərlər müəyyən dövrə – XI əsrin ortalarına qədər ərəb, ondan sonra isə fars dilində qələmə alınmışdır. Məhz ana dilində yazma ənənəsi XIII əsrdən başlanmışdır. Lakin onu da qeyd edək ki, həmin əsrə qədər mümkün deyil ki, ana dilində əsərlər yazılmasın, sadəcə, dövrümüzə gəlib çatmayıb və ya hazırda əlimizdə haqqında bəhs edəcəyimiz bir abidə yoxdur.

Ana dilində yazılan əsərlər dövrün ənənəsinə uyğun olaraq əruz vəznində yazıldığı üçün, həmin vəznin məlum tələblərindən irəli gələrək ərəb və fars dillərinə məxsus sözlərin istifadəsinin qaçılmaz olduğu üçün, ana dilində qələmə alınsa da, həmin dillərə məxsus leksik vahidlər də istifadə edilirdi. Lakin həmin sözlərin əksəriyyəti müasir dilimiz üçün arxaikləşmiş hesab olunur.

Dil tariximizin araşdırılması, tarixən dilimizə digər dillərə məxsus sözlərin daxil olma, gətirilmə səbəblərinin aydınlaşdırılması, dildə belə vahidlərin işlənmə formalarının, semantik imkanlarının tədqiq edilib öyrənilməsi və müasir dillə müqayisəli araşdırma obyektı olması mühüm aktualıq kəsb edir.

Qeyd etdiyimiz kimi, “Dastani Əhməd Hərəmi” poeması klassik şeir ənənələrinə uyğun olaraq məsnəvi şeir formasında və əruz vəznində qələmə alınıb. Lakin əsərin dilində işlənən fars mənşəli sözlərin bir çoxu hazırda xalq dilində işlənərək ümumişlək sözlər sırasında olsa da, ümumişlək olmayan sözlər də vardır, yəni burada ağır izafət tərkiblərinə çox rast gəlmək olmur. Sadəcə, vurğuladığımız kimi çağdaş dilimiz üçün köhnəlmiş hesab olunanlar mövcuddur. Belə sözlərə nəzər salaq:

“*Arəstə*” sözü fars mənşəli sözdür. “*Arəstə*: sif. [fars.] köhn. Bəzənmiş, bəzəkli, düzəlmiş” (1, s. 132) deməkdir.

Yuca, möhkəm, lətif key xoş yapılmış,
Zehi memar anı **arəstə** qılmış (6, s. 26).

Bu misarda *arəstə* sözü bəzəkli mənasında işlənilir, yəni memar bir şeyi (əsərdə saraydan söhbət gedir) bəzəkli edib. Müasir dilimiz üçün tamamilə köhnələn bu sözün qarşılığında hal-hazırda bəzəkli sözü işlənilir.

“*Xub*” sözü fars mənşəlidir. Klassik əsərlərin dilində “*Xub*: sif. və zərf [fars.] klas.1. Yaxşı, gözəl, xoş. 2. is. məc. Gözəl, dilbər. 3. “Yaxşı”, “raziyam” mənasında (2, s. 484) işlənilirdi.

Məgər sultan qızı, ol **xub** dilaram,
Gecə-gündüz qılırdı anda aram (6, s. 26).

Bu misrada “xub” sözü gözəl mənasında işlənilmişdir. Qeyd edək ki, “xub” sözü müasir dilimiz üçün arxaikləşmiş söz hesab olunur. Söz dilimiz üçün arxaik hesab olunması ilə bərabər, eyni zamanda semantik cəhətdən də daralaraq ancaq yaxşı mənası ümumişləklik qazanmışdır.

Fars mənşəli “*xişm*” sözü də artıq ədəbi dilimiz üçün köhnəlmiş söz, arxaizmdir. “*Xişm* f. – acıq, qəzəb, hiddət” (8, s. 279). Poemada da lüğətdə verildiyi kimi acıq, qəzəb, hiddət mənasını bildirir. Hazırda dilimiz üçün ümumişlək olmayan sözlərdəndir.

Bu **xişm** ilə içəri girdi ol it,
Sərəncamı nəyə irişdi, eşit (6, s. 101).

“*Düşvar*” sözü də fars mənşəli sözlərdəndir. “*Düşvar*: sif. (fars). Çətin, müşkül, ağır” (1, s. 730) mənasında işlənilir. Müasir Azərbaycan dili üçün köhnəlmiş söz hesab olunur. Dilimizi tərk edən bu sözü çətin, müşkül sözləri əvəz etmişdir.

Bəni ana verirsə, hal **düşvar**
Ki, bu halda əcəyib dürlü iş var (6, s. 50).

“*Şah*” fars mənşəli sözdür. “*Şah*: is. (fars.)1. Keçmişdə İran və Əfqanıstanda padşahın, hökmdarın titulu, həmçinin bu titulu daşıyan şəxs. 2. Şahmat oyununda: baş fiqur (4, s. 182)”. Qeyd edək ki, “*şah*” sözü titulu kimi artıq köhnəlmiş sözdür, yəni tarixizmdir. Ancaq şahmat oyununda fiqur kimi hazırda ümumişlək səciyyə daşıyır. Əsərdə isə hökmdarın titulu mənasında işlənilməkdədir.

Danışiq eyləyəlim **şah** ilə biz
Yamanlaman bizi bilişdirin siz (6, s. 40).

Fars mənşəli “*bəhr*” sözü də hal-hazırda dilimizdə işlənməyən sözlərdəndir – arxaizmdir. “*Bəhr*: is. [ər.] Vəzn (şeyrdə, musiqidə); bəhr₂: is. [ər.] köhn. Dəniz, dərya; bəhr₃: [fars.] bax bəhər. (1, s. 268). “*Bəhr*” sözünün mənalarına nəzər salsaq görərik ki, onun birinci mənəsi müasir ədəbi dilimizdə işlənir, yəni ədəbiyyatşünaslıq terminidir. Məsələn, rəməl bəhri, həcəz bəhri və s. Onun ikinci mənəsi – dərya, dəniz ifadə edən mənəsi, artıq müasir ədəbi dilimiz üçün arxaizm hesab olunur. Poemada “*bəhr*”

¹ Bakı Slayvan Universitetinin Müasir Azərbaycan dili kafedrasının baş müəllimi

sözü dəniz mənasını ifadə edir. Deməli, əsərdə bu söz semantik cəhətdən daralmışdır. Ancaq müasir dilimiz üçün artıq həm bəhr, həm də şeirdə vəzn anlamını ifadə etdiyi üçün semantikasını genişləndirmişdir.

Gəlin ey məni **bəhrin** seyr edənlər,
Bu derya gövhərindən xeyr edənlər (6, s. 19.)

“*Əfsun*” sözü “Klassik Azərbaycan ədəbiyyatında işlənən ərəb və fars sözləri lüğəti”ndə belə izah olunur. “Əfsun f. – bax füsün (8, s. 147) Füsün f. – 1) sehir, cadu, ovsun; 2) gözbağlıca; 3) m.ışvə, naz (8, s. 205)”. Hal-hazırda ədəbi dilimiz üçün arxaizm hesab olunur. Onun əvəzinə sehr sözü işlədilir. Qeyd edək ki, poemada biz sehr sözünün də ayrıca işlədilməsinə rast gəldik. Hər iki söz – sehr və əfsun fars mənşəlidir. Zaman keçdikcə “əfsun” sözü fonetik dəyişikliyə uğramışdır. Belə ki, “ə” hərfini “o” hərfi, “f” hərfini isə “v” hərfi əvəzləmişdir. Hal-hazırda ovsun sözü “*Ovsun*: is. [fars. əfsun] Sehr, cadu, pitik” (3, s. 536) mənasını bildirir.

Gər **əfsun** oxuyub bir gəz ürəydi
Oluq dəm ayı gögdən endirəydi (6, s. 22).

Ayrılmış, ayrı düşmüş mənalarını bildirən “*cüda*” sözü hal-hazırda arxaikləşmiş ləksemdir. Onun əvəzinə indi dilimizdə *ayrı* sözü işlədilir. Qeyd edək ki, poemanın da dilində bu söz ayrı, uzaq düşmək mənasındadır.

Şaşı baxdım, **cüda** düşdüm bən andan
Bəmin halım necə olusər andan (6, s. 20).

“*Xurşid*” sözü də müasir Azərbaycan dilində arxaikləşmiş söz hesab olunur. Klassik ədəbiyyatımızda “*xurşid*” sözü müasir dilimizdə Günəş deməkdir. “*Xurşid* is. (fars). Günəş. // Klassik şeirdə gözəlin epitetlərindən biri.” (2, s. 487). Əsərdə də “*Günəş*” mənasında işlədilir.

Qaçan **xurşid** ki, **məşriq**dən göründi,
Ulu dağlar qamu nur tac urundi (6, s. 34).

Verilən beytdə “*məşriq*” sözü də arxaizmdir. Hal-hazırda onun əvəzinə şərq sözü işlədilir, yəni günəşin doğduğu yer. “*Məşriq*. is. (ər). Günəşin doğduğu yer (məğribin əksi)” (3, s. 351) deməkdir.

Fars mənşəli “*bünyad*” sözü hal-hazırda arxaik sözdür. “*Bünyad*: is. [fars.] Əsas, özül, təməl. Bünyad etmək köhn. – əsasını qoymaq, yaratmaq” (1, s. 371). Lüğətdən də görüldüyü kimi, “*bünyad*” sözü tək işləndikdə əsas, özül, təməl mənasını ifadə edir. Ancaq “*etmək*” köməkçi feili ilə işləndikdə yaratmaq, əsasını qoymaq mənasını bildirir. Dastanda biz “*bünyad*” sözünü “*etmək*” sözü ilə birgə işlədilərək əsasını qoymaq, yaratmaq mənasını ifadə etdiyini görə bilərik.

Bu dastanı bu gün **bünyad** edəlim,
Həqin qüdrətlərin biz yad edəlim (6, s. 19).

Eyni zamanda “*bünyad*” sözü ayrılıqda işlənərək əsas, təməl mənasını daşıyır.

Nə dürlüdür anın gönlün görəlim
Bəs andan bu iş **bünyad** uralım (6, s. 45).

“*Xuda*” sözü hazırda köhnəlmiş sözdür. Dilimizdə leksik arxaizm hesab olunur. “*Xuda* f. – 1) Allah, Tanrı; 2) yiyə, sahib (8, s. 284)”. Qeyd edək ki, *Xuda* sözü ilə bərabər dilimizdə Allah, Tanrı sözləri də işlədilmişdir. Tanrı və *Xuda* sözləri köhnəlmiş, Allah sözü isə ümumişləklilik qazanmışdır.

Bular gərçi bu işi tədbir etdi,
Xuda gör kim necəyi təqdir etdi (6, s. 31).

S.Cəfərov arxaizmlərin ikinci qrupunu semantik arxaizm adlandırır. “Söz öz köhnə mənasını itirərək, yeni məna ifadə etdikdə, onun köhnə mənası semantik arxaizm adlanır” (5, s. 67). Məsələn, poemada işlədilən fars mənşəli “*divan*” sözü hal-hazırda məsnəvidə işlədilən mənasından fərqli məna daşıyır. Qeyd edək ki, poemada “*divan*” sözü ali hökumət məclisi, hökumət idarəsi anlamında işlədilir (1, s. 650).

Qamu bəylər görü qapıya gəldi,
Divan bağlandı və cümlə cəm oldi (6, s. 87).

Bu söz hal-hazırda ədəbi dilimizdə, eləcə də xalq danışığı dilində geniş şəkildə işlədilir və ümumişlək mahiyyət daşıyır. Amma dastanın dilində olduğu kimi ali hökumət idarəsi mənasında deyil, semantikasını dəyişərək “*oturmaq və ya uzanmaq üçün yumşaq taxt*” (1, s. 651) mənasında işlədilir. Deməli, *divan* sözü semantik arxaizmə çevrilmiş, köhnə mənasını itirərək yeni məna qazanmışdır.

“*Dilavər*” sözü fars mənşəli sözdür. “*Dilavər* f. – 1) ürəkli, cəsarətli, qəhrəman, cəsur; 2) danışmağa mahir olan; dilli” (8, s. 123) mənasında işlədilir. Poemada isə cəsur, qəhrəman mənasını daşıyır. Ancaq hazırda dilimiz üçün köhnələn bu söz ancaq xalq arasında “*dilli-dilavər*” kimi işlədilir. Əslində dilli sözü də elə *dilavər* deməkdir.

Uçurdu yer yüzünə o hərfi,
Zi gənc arslan, **dilavər** gör zərifi (6, s. 106)

Əsərdə işlədilən “*cadu*” sözü də semantik arxaizmdir. Belə ki, *cadu* sözü fars mənşəli olub iki mənanı ifadə edir. “*Cadu*: is. [fars.l. 1. Sehr, sehrbazlıq. 2. obrazlı təşbehlərdə: valehedici, füsunkar mənasında” (1, s. 377). Əsərin dilində biz “*cadu*” sözünün valehedici, füsunkar mənasına rast gəldik. Məs.,

Gümüsdür. tazə boyn billurə bənzər.
İki **cadu** gözü səhharə bənzər (6, s. 27).

Ancaq hal-hazırda həmin söz ikinci mənasını itirərək ancaq sehr, sehrbazlıq mənasını daşıyır.

S.Cəfərov qeyd edir ki, “dilimizdə leksik-fonetik arxaizmlərə də təsadüf edilir” (5, s. 67). Leksik-fonetik arxaizmlər o deməkdir ki, burada sözlər təkcə leksik baxımdan deyil, həmçinin fonetik baxımdan da dəyişikliyə uğrayır. Məs.,

Şahənşah aydır kim dəstur verəyim,
Ötə nə **vəqt** gəlirsən biləyim (6, s. 58).

Burada indi də dilimizdə ümumişlək mahiyyət daşıyan “vaxt” sözü “vəqt” kimi işlənir. Ancaq biz həmin sözlərin leksik-fonetik arxaizm hesab edilməsinin tərəfdarı deyilik belə ki, bu sözlər sadəcə hal-hazırda fonetik dəyişikliyə uğramış hesab oluna bilər. Çünki arxaizm dedikdə sözün müasir dilimizdə işlədilməməsi nəzərdə tutulur. Doğrudur, poemada işlədilər vəqt, xəlq, adəm sözləri hal-hazırda dilimizdə əsərdə olduğu kimi işlədilmir, ancaq müəyyən səs dəyişikliyinə uğrayaraq işlədildiyi üçün biz onu leksik-fonetik arxaizm hesab etmirik.

Poemada belə sözlərin olmasını biz əsərin xalq danışq dilinə yaxın olması, eləcə də bu iki variant arasında o zaman hələ tam dəqiq seçimin olmaması ilə əlaqələndirə bilərik. Amma hər iki halda belə sözlər arxaizm hesab oluna bilməz. Sadəcə sözün bir variantı dildən çıxır, digəri isə dildə ümumişləklik qazanır.

Güləfrux **xəlqinə** ol dəm çığırdı,
Yaraqlanın gəlin, - deyü qığırdı (6, s. 109).

Elə həmin səhifədə biz “xəlq” sözünün “xalq” kimi işlənmə variantına da rast gəlirik.

Dizildi **xalq** həraminin qatına,
Tana qaldılar anın qamətinə (6, s. 109).

“Azadəvü” sözünün “Klassik Azərbaycan ədəbiyyatında işlənən ərəb və fars sözləri lüğəti”ndə belə verilir. “Azadə (azadəvü) f. – 1) başqasından asılı olmayan, sərbəst; 2) rahat, əziyyətsiz (8, s. 24)”.

Bir oda tutdular şəhrin ucunda,
İkən **azadəvü** qovğa yox anda (6, s. 25).

Hal-hazırda bu söz dilimizdə öz semantikasını qoruyub saxlamış, sadəcə fonetik dəyişikliyə uğramışdır, yəni sözdən “vü” hissəciyi və “ə” saiti düşmüşdür. Nəticədə, söz “azad” şəklində ədəbi dilimizdə, eləcə də xalq danışq dilində geniş şəkildə işlədilir.

“Dəm” sözü çağdaş Azərbaycan dilində bir çox mənaları ifadə edir. Əsərdə isə an, zaman mənasında işlənir. Deməli, “dəm” sözü öz semantikasını genişləndirərək müxtəlif mənaları ifadə edə bilər.

Üçünüz, dördünüz taşra varınca,
Bu is məlum olur bir **dəm** durunca (6, s. 31).

“Dəm” sözünün indi dilimizdə “od üstündə aramla bismə, vaxud dəm alma, od üstündə rəng alaraq ətri çıxmaq və içməyə yararlı hala gəlmək (çay, qəhvə haqqında), buğ, buxar, qaz (1, s. 578-579) və s. kimi mənaları vardır.

“Zər” sözünün izahlı lüğətdə 2 mənası verilmişdir. “Zər. is. (fars). 1. qızıl 2. qızıl suyu, yaxud qızılı toz, 3. Zər: is. [fars.] Sümükdən və s.-dən qayrılan altıüzlü, üzərində xallar olan oyun daşı (əsasən nərd oyununda istifadə olunur)” (4, s. 663).

Dəlim mal yığladılar anda olar,
Hesabı yox qumaşı, simü **zər** (6, s. 23).

Gətirdiyimiz nümunədən də görüldüyü kimi müasir dilimiz üçün “zər” söz öz semantikasını daraldan sözlər sırasındadır. İndi “zər” sözü ancaq ikinci mənasında işlədilir, yəni nərd oyununda istifadə olunan həm altında, həm də üstündə xallar olan daş mənası işlədilir. Hal-hazırda “Zər qədrini zərgər bilər” atalar sözumüzdə zər sözü öz ilkin mənasını qoruyub saxlamışdır.

“Bəxşi” sözü də müasir dilimiz üçün arxaizm hesab olunur. “Bəxşi f. – heyret etmə, heyran qoyma” (8, s. 43). Söz öz semantikasını saxlasa da, müasir Azərbaycan dilində işlədilmir. Onun əvəzinə “heyret etmək” sözü işlədilir.

Oturdu ol gecə bunlar danışdı
Qaçan kim dünün iki **bəxşi** keçdi (6, s. 25).

“Məhr” sözü klassik ədəbiyyatımızda “Məhr f. – 1) Günəş, gün; 2) sevgi, məhəbbət, eşq (8, s. 13-14). mənalarında işlədilir. Hal-hazırda arxaizmdir.

Divani xətt içində sehr edərdi,
O xətt içində yanı **məhr** edərdi (6, s. 27).

“Bəd” sözü poemada is mənasında işlədilir. Ancaq hazırda bu söz ədəbi dilimizdə işlənməyə də, danışq dilində bu sözə rast gələ bilərik. Danışqda “Bəd əməlli insandır” şəklində işlədilir.

Çü **bəd** fel əbtər dəstur aldı,
Güləmdamn qatına sürdü gəldi (6, s. 58).

“Xəzinədar” sözünün kökü ərəb mənşəli şəkilçisi isə “dar” fars mənşəlidir.

“Xəzinədar: is. [ər. xəzinə və fars. ...dar]. 1. köhn. Xəzinəyə nəzarət edən məmur.

2. Hər hansı bir müəssisənin, cəmiyyətin, təşkilatın pul və qiymətli şeylərini qoruyan, pul işlərinə baxan adam; xəzinəçi” (2, s. 456). Söz köhnələrək istifadədən düşmüşdür. Hal-hazırda dilimizdə tarixizm hesab olunur. Onun əvəzinə dilimizdə “kassir” sözündən istifadə edilir.

Xəzinədar dəxi xəznəyə vardı,
Nəzər qıldı nə adam ki, nə gördi (6, s. 35).

“*Divanə*” sözü klassik ədəbiyyatımızda dəli mənasında işlədilir. “*Divanə f. – dəli*” (8, s. 127) deməkdir. Ancaq hazırda bu söz “dəli-divanə” şəklində xalq danışığı dilində işlədilir. Əslində hər iki söz, yəni “dəli” və “divanə” eyni semantik mənanı daşıyır. Poemada da “divanə” sözü dəli deməkdir.

Şu gənc arslan kibi xubi-zəmanə,
Qaqıdı xışm ilə oldu **divanə** (6, s. 29).

“*Kəmənd*” sözü köhnəlmiş söz hesab olunur. “*Klassik Azərbaycan ədəbiyyatında işlənən ərəb və fars sözləri lüğəti*”ndə kəmənd sözünün izahı belə verilir. “*Kəmənd f. – 1) ovda və ya sürüdə heyvanları, döyüşdə isə düşməni tutmaq üçün uzaqdan atılan ucu ilməklili uzun ip; 2) m. gözəlin saçına işarə olaraq işlədilir*” (8, s. 347).

Şoluqdam pəncərə dibinə vardı,
Kəmənd biği əgildi, baxdı, dördü (6, s. 28).

Bu misrada “kəmənd” sözü lüğətdə verilən birinci mənaya uyğun gəlir, yəni burada uzun ip mənasını ifadə edir. Müasir ədəbi dilimizdə “kəmənd” sözü artıq köhnələrək dilimizi tərk etmişdir.

“*Nagah*” sözü fars mənşəli sözdür. “*Nagah: zərf. (fars) Qəfidən, gözlənilmədən, birdən*” (3, s. 447) deməkdir. Hazırda dilimizdə işlədilmir. Arxaizm hesab olunur. Əsərin dilində isə lüğətdə verildiyi mənada işlənir.

Nagah bir gün ki, ansız gələrlər,
Gecə-gündüz anın qeydini yerlər (6, s. 97).

Fars mənşəli “*nabəkar*” sözü artıq müasir ədəbi dilimiz üçün leksik arxaizm hesab olunur. “*Nabəkar: is, sif. (fars). 1. İşə yaramayan, boş, 2. Mərdiməzar, alçaq, yaramaz*” (3, s. 444), deməkdir. Əsərdə lüğətdə verilən ikinci mənaya uyğun gəlir.

Sürüb ol **nabəkar** çün köşkə gəldi,
Həyətin qapısını çünki buldı (6, s. 99).

“*Peymanə*” sözü hazırkı ədəbi dilimiz üçün arxaikləşmiş sözdür. “*Peymanə: is. [fars.] klas. 1. Qədəh, piyalə. 2. məc. Çaxır, şərab mənasında* (3, s. 589). Poemada biz onun çaxır, şərab mənasında işlədiyinə rast gəldik.

Fələk **peymanəsin** ol dəmdə içdi,
Başı uruldu anın təşra düşdi (6, s. 32).

“*Padşah*” fars mənşəli sözdür “*hökmdar, imperator, şah, sultan*” (3, s. 565) mənasını bildirir. Hazırda dilimiz üçün tarixizm hesab olunur. Poemada biz “padşah” sözünün “padişah” variantına da rast gəldik.

Haman dəm kətxudası girdi şaha
Dedi bir-bir bunu ol **padişaha** (6, s. 42).

Dükəli vəsfi **padşah** qıldı məlum,
Oxunuz anı dedi şahi-məxtum (6, s. 42).

Nümunələrdən də aydın olur ki, birinci beytdə söz padişah şəklində işlənmiş, ikinci misrada isə padşah kimi işlədilir.

Nəhayət, qeyd edək ki, abidənin dilində işlənən fars mənşəli sözlərin, demək olar ki, böyük əksəriyyəti müasir dilimizdə həmin mənasında işlənərək ümumişlək mahiyyət daşıyır. Əsərdən nümunə gətirərək şərh verdiyimiz sözlər isə çağdaş dilimiz üçün köhnəlmiş hesab olunur.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti: 4 cildə, I c. Bakı: Şərqi-Qərb, 2006, 744 s.
2. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti: 4 cildə, II c. Bakı: Şərqi-Qərb, 2006, 792 s.
3. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti: 4 cildə, III c. Bakı: Şərqi-Qərb, 2006, 672 s.
4. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti: 4 cildə, IV c. Bakı: Şərqi-Qərb, 2006, 712 s.
5. Cəfərov S. Müasir Azərbaycan dili. II hissə. Leksika. Bakı: Şərqi-Qərb, 2007, 192 s.
6. Dastani-Əhməd Hərami. Bakı: Şərqi-Qərb, 2004, 120 s.
7. Ərəb və fars sözləri lüğəti (Azərbaycan klassik ədəbiyyatını oxumaq üçün). İki cildə. II cild. Bakı: Şərqi-Qərb, 2005, 472 s.
8. Klassik Azərbaycan ədəbiyyatında işlənən ərəb və fars sözləri lüğəti. İki cildə. I cild. Bakı: Şərqi-Qərb, 2005, 416 s.
9. <https://www.azleks.az/online-dictionary/m%C9%99kkar>

Açar sözlər: Azərbaycan dili, ümumişlək olmayan sözlər, köhnəlmiş sözlər, fars mənşəli sözlər, bədii dil

Key words: Azerbaijani language, non-common words, obsolete words, words of Persian origin, literary language

Ключевые слова: Азербайджанский язык, необычные слова, устаревшие слова, слова персидского происхождения, литературный язык.

Azərbaycan dilində ümumişlək olmayan fars mənşəli sözlərin məna xüsusiyyəti

Xülasə

Məqalədə ilk anadilli epik şeir örnəyimiz olan “Dastani-Əhməd Hərami” poemasının dilində işlənən ümumişlək olmayan fars mənşəli sözlər semantik baxımdan tədqiqatə cəlb edilərək, onların Azərbaycan dilinin tarixindəki rolu, işlənən məqamları, semantik çalarları və müasir ədəbi dilimizlə müqayisəsinə aydınlıq gətirilir. Qeyd olunur ki, əsərdə işlənən fars mənşəli sözlərin əksəriyyəti müasir dilimizdə eyni mənada işlənməsinə baxmayaraq, müasir dilimiz üçün arxaikləşərək passiv fonda daxil olan fars mənşəli sözlər də az deyildir. Həmin sözlər əsərdən təqdim olunan parçalarda göstərilir və onlara müvafiq şərhlər verilir.

Semantic features of Persian origin words, which are not common in the Azerbaijani language

Summary

The article semantically studies the Persian non-common origin words used in the language of our first native language epic poem “Dastani-Ahmad Harami” and clarifies their role in the history of the Azerbaijani language, development points, semantic shades and comparison with our modern literary language. It is noted that although most of Persian origin words used in the work are used in the same sense in our modern language, there are many words of Persian origin that become archaic and passive for our modern language. These words are shown in the passages from the work and given appropriate comments.

Семантические особенности слов персидского происхождения, не распространенные в Азербайджанском языке

Резюме

В статье семантически исследуются персидские слова необщего происхождения, использованные в языке нашей первой родной языковой эпической поэмы «Дастани-Ахмад Харамии», и выясняется их роль в истории азербайджанского языка, точки развития, смысловые оттенки и сравнение с нашим современным литературным языком. Отмечено, что хотя большинство слов персидского происхождения, используемых в работе, используются в нашем современном языке в том же смысле, есть много слов персидского происхождения, которые становятся архаичными и пассивными для нашего современного языка. Эти слова показаны в отрывках из произведения и снабжены соответствующими комментариями.

RƏYÇİ: dos.L.Ələkbərova